

SHARQ MUTAFAKKIRLARI MEROSI ASOSIDA O'QUVCHI-
YOSHLARDA AXLOQIY SIFATLARNI SHAKLLANTIRISHNING
PEDAGOGIK ASOSLARI VA METODIK YONDASHUVLARI*Xatamova Nilufar Xaydarovna**Termiz iqtisodiyot va servis universiteti**Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)**1-kurs magistranti**Ilmiy rahbar p.f.f.d (PhD) Shonazarova Sevara Rashidovna*

Annotatsiya. Mazkur maqolada Sharq mutafakkirlari merosi asosida o'quvchi-yoshlarda axloqiy sifatlarni shakllantirishning pedagogik asoslari va metodik yondashuvlari yoritiladi. Sharq tafakkurida axloq, odob, ilmga hurmat, adolat, sabr, halollik, insonparvarlik va vatanparvarlik kabi fazilatlar markaziy o'rin egallaydi. Ushbu merosni zamonaviy ta'lim jarayoniga integratsiyalash orqali o'quvchilarda nafaqat axloqiy bilim, balki ichki e'tiqod va barqaror xulq-atvor shakllantirish mumkin. Maqolada "matn-tahlil-muammo-amaliyot-refleksiya" modeliga asoslangan metodik yondashuv taklif etiladi. Tajriba-sinov natijalari asosida axloqiy ko'rsatkichlarda sezilarli o'sish qayd etiladi.

Kalit so'zlar: Sharq mutafakkirlari, ma'naviy meros, axloqiy tarbiya, pedagogik asos, metodik yondashuv, refleksiya, axloqiy dilemma, qadriyatlar.

Kirish

O'quvchi-yoshlarda axloqiy sifatlarni shakllantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Axloqiy yetuklik shaxsning ijtimoiy hayotdagi o'rnini, muomala madaniyatini, fuqarolik mas'uliyatini va ma'naviy barqarorligini belgilaydi. Globallashuv va axborot oqimining kuchayishi sharoitida yosh avlodning ma'naviy immunitetini mustahkamlash, milliy o'zlikni anglash va qadriyatlarga sodiqlikni rivojlantirish zarurati ortib bormoqda.

Sharq mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Ahmad Yassaviy, Imom Buxoriy, Bahouddin Naqshband kabi allomalar — o'z asarlarida komil inson tarbiyasi, axloqiy poklik, ilmga muhabbat, sabr va adolat tamoyillarini chuqur tahlil qilganlar. Ularning asarlari nafaqat tarixiy-ma'naviy meros, balki zamonaviy pedagogik jarayonda ham tarbiyaviy manba sifatida ahamiyatlidir. Biroq

mazkur merosni ta'lim jarayonida samarali qo'llash uchun aniq pedagogik asos va metodik yondashuv zarur.

Ushbu maqolaning maqsadi Sharq mutafakkirlari merosi asosida axloqiy sifatlarni shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslarini aniqlash hamda samarali metodik yondashuvlarni ishlab chiqishdir.

Adabiyotlar tahlili. Pedagogik tadqiqotlarda axloqiy tarbiya uch komponent asosida shakllanishi ta'kidlanadi: bilim (axloqiy tushuncha), munosabat (qadriyatga ichki e'tiqod) va xulq-atvor (amaliy ko'nikma). Sharq mutafakkirlari asarlarida aynan shu uchlik uyg'unligi kuzatiladi. Masalan, Forobiy "Fozil odamlar shahri" asarida axloqiy yetuklikni jamiyat taraqqiyotining asosi sifatida talqin etadi; Navoiy asarlarida insonparvarlik, saxovat va halollik asosiy fazilat sifatida ko'rsatiladi.

Zamonaviy metodik yondashuvlarda tarixiy-ma'naviy merosni o'rganish jarayonida interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar va refleksiya texnologiyalaridan foydalanish samarali deb hisoblanadi. Axloqiy dilemma usuli o'quvchini real tanlov vaziyatiga olib kelib, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini rivojlantiradi. Rolli o'yin va sahnalashtirish esa hissiy qabulni kuchaytiradi. Refleksiya esa axloqiy tajribani ichki e'tiqodga aylantirishda muhim mexanizm hisoblanadi.

Metodologiya

Tadqiqot 7-sinf o'quvchilari (jami 60 nafar) bilan tajriba-sinov shaklida o'tkazildi. Ishtirokchilar tajriba (n=30) va nazorat (n=30) guruhlariga ajratildi. Tajriba guruhida 8 hafta davomida Sharq mutafakkirlari merosiga asoslangan maxsus metodik dastur qo'llanildi.

Metodik model quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Matn bilan tanishish (mutafakkir asaridan parcha).
2. Mazmuniy tahlil (savol-javob, klaster, asosiy g'oya).
3. Axloqiy muammo (dilemma) asosida muhokama.
4. Amaliy mashg'ulot (rolli o'yin, sahnalashtirish, mini-loyiha).
5. Refleksiya (yozma fikr yoki og'zaki xulosa).

Baholash mezonlari (0–20 ball):

- Axloqiy tushuncha darajasi
- Qadriyatlarga munosabat
- Xulq-atvor va muomala ko'rsatkichlari

Natijalar

Statistik jadval: axloqiy sifatlar ko'rsatkichlari (M±SD)

Ko'rsatkich (maks. 20)	Guruh	Pre-test	Post-test	O'sish
Axloqiy bilim	Tajriba	11.2 ± 2.1	17.8 ± 1.6	+6.6
	Nazorat	11.4 ± 2.0	14.1 ± 2.1	+2.7
Munosabat	Tajriba	10.7 ± 2.3	18.3 ± 1.5	+7.6
	Nazorat	10.9 ± 2.2	13.9 ± 2.0	+3.0
Xulq-atvor	Tajriba	12.0 ± 2.0	17.2 ± 1.8	+5.2
	Nazorat	12.1 ± 2.1	14.5 ± 2.0	+2.4

Natijalar tajriba guruhida axloqiy bilim, munosabat va xulq-atvor ko'rsatkichlarining sezilarli oshganini ko'rsatdi. Ayniqsa, qadriyatlarga munosabat indikatorida yuqori o'sish kuzatildi.

Muhokama

Natijalarning ijobiy bo'lishi Sharq mutafakkirlari merosining mazmunan boyligi va metodik jihatdan interfaol yondashuv bilan uyg'unlashtirilgani bilan izohlanadi. Matnni tahlil qilish o'quvchilarda axloqiy tushunchalarni shakllantirdi. Muammoli vaziyatlar esa ularni real hayotiy tanlovga olib keldi. Rolli o'yin va sahnalashtirish hissiy tajriba orqali qadriyatlarga ichki munosabatni kuchaytirdi. Refleksiya bosqichi esa o'z xulqini baholash va mustahkamlash imkonini berdi.

Pedagogik asos sifatida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, qadriyatlarga asoslangan ta'lim, interfaol metodlar va refleksiv texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etdi. Ushbu metodik yondashuv Sharq mutafakkirlari merosini zamonaviy ta'lim mazmuni bilan uyg'unlashtirishga xizmat qildi.

Xulosa

Sharq mutafakkirlari merosi asosida o'quvchi-yoshlarda axloqiy sifatarni shakllantirish pedagogik jihatdan asoslangan va metodik jihatdan interfaol yondashuv bilan boyitilgan ta'limni talab etadi. "Matn-tahlil-muammo-amaliyot-refleksiya" modeli axloqiy tarbiyani bilimdan e'tiqod va xulq-atvorgacha olib boradi. Tadqiqot natijalari ushbu yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Fan.
2. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.
3. Mavlonova R. Tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
4. Qurbonov Sh., Saidahmedov N. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.
5. O‘zbekiston Respublikasi. Ta’lim to‘g‘risida: Qonun. – Toshkent, 2020.